

Александра
ГОЈИЋ

СЛУЧАЈНИ НАЛАЗИ СА ПРОСТОРА КАСНОАНТИЧКЕ НЕКРОПОЛЕ У БЕЉИНИ

УДК: „

АПСТРАКТ: У античкој и нумизматичкој збирци Народног музеја Чачак налазе се предмети који припадају девастираној касноантичкој некрополи из насеља Бељина на западној периферији Чачка. Налази су случајно окривени 1957. године приликом грађевинских радова. У Музеј су са простора некрополе путем поклона доспели сребрни и бронзани прстен, керамички пехар и пет комада римског бронзаног новца. Покретни налази се могу датовати у крај III и почетак IV века.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Бељина, некропола, случајни налаз, гробни прилози, прстен, пехар, новац, крај III – почетак IV века

У Народног музеј у Чачку 1957. године доспели су, као случајни налази, један мањи керамички пехар, два прстена од сребра и бронзе и пет бронзаних новчића.¹ На основу Улазне књиге и инвентарних картона сазнајемо да су предмети пронађени приликом копања рова за постављање канализационе мреже на имању Богосава Петровића са леве стране пута Чачак – Овчар Бања, у насељу Бељина (Т. I). По казивању власника имања и радника уништено је око десетак гробова,² а поред предатих предмета пронађено је још неколико комада бронзаног новца, као и један мањи керамички пехар. Међутим, ти предмети су данас изгубљени.

Покретни налази са простора касноантичке некрополе са коментаром

1. Пехар (Т. II/ сл. 1) (НМЧ А II/16 – висина: 6,9 cm; пречник обода: 8,8 cm; пречник дна: 3,3 cm)

Биконични пехар са две дршке, широког разгнута отвора, са спољне стране канелованог обода.³ Врат је кратак, левкаст, трбух са оштрим преломом конуса, стопа ниска и цилиндрична, а дршке елипсастиг пресека незнатно надвисују обод. На врату

1 Захваљујем историчару Радивоју Бојовићу из Народног музеја у Чачку на увиду у нумизматички материјал који ми је љубазно дозволио да објавим.

2 Милена Икодиновић, археолог Народног музеја Чачак, обишла је локалитет непосредно по добијању предмета и констатовала да су у профилу канала били видљиви скелетни остаци у слоју мрке земље (на релативној дубини око 1,30 m), а уочени су и уломци керамике. Скелетни остаци покојника били су слободно укупани, без гробне конструкције, оријентације запад-исток. На основу казивања радника само су два гроба имала прилоге које су они предали Музеју.

3 Конзервација и рестаурација извршена у конзерваторској лабораторији Народног музеја Чачак, од стране препаратора Дејана Петровића.

су урезане три, а на средини трбуха, на прелому конуса, једна водоравна линија. Израђен је од средње пречишћене глине, песковите фактуре, мркосиве боје печења.

Пехар овог типа, сличних морфолошких и технолошких карактеристика, откривен је у гробу скелетно сахрањеног покојника (гроб бр. 67) касноантичке некрополе у Бељини,⁴ а слични пехар нађен је и у испуни јаме 1 на истом налазишту.⁵ Аналогије за овај тип пехара налазимо у Сингидунуму, где је примерак, израђен од светлоцрвено печене глине, црвено бојене површине, датован у другу половину II и прву половину III века.⁶ Истом периоду припада примерак из Ritišum-a од мркоцрвене печене глине и светломрко бојене спољне површине.⁷ Црвено печени пехар са две дршке са јужне некрополе античког Виминацијума („Више гробаља“), откривен у гробу слободно укопаног покојника – новорођенчета, датован је на основу налаза новца у време Марка Аурелија (161–180).⁸

2. Прстен (Т. II/ сл. 2) (НМЧ А II/17 – пречник главе: 1,3 x 1,2 cm; пречник карике: 0,2 cm; висина: 2,4 cm; тежина: 4,55 gr)

Сребрни прстен овалног облика и тракасте алке која се постепено шири према глави. Рамена су лепезасто проширена, раскуцана и украшена урезаним линијама и кратким цртама. На глави прстена се налази елипсоидно лежиште за гему од каренеола тамно црвене боје, у облику зарубљене купе.⁹

Овај прстен би припадао типу III према типологији И. Поповић и генерално се може датовати у III–IV век.¹⁰ Блиску паралелу про-налазимо код примерка од злата са непознатог налазишта, у чију касету је уметнут зелени полудраги камен призматичног облика, са алком која је од главе до спуштених рамена чипкасто изрезана.¹¹ Сличан примерак од злата пронађен је у Осјеку (Mursa), са овалном касетом са камејом од белог опала

- 4 Катарина Дмитривић, Дејан Радичевић, *Касноантичка некропола у Чачку*, Чачак, 2009, 15, 56, кат. 104.
- 5 Бељина – Јанковина 1980–1981. године, А–62. Објављено у: Татјана Цвјетићанин, *Римска керамика из Чачка и околине*, ЗНМЧ XVIII, Чачак, 1988, 110, шоља – тип IV/1.
- 6 Snežana Nikolić-Đorđević, *Antička keramika Singidunuma*, Singidunum 2, Beograd, 2000, 175, tip IX/48.
- 7 Olga Brukner, *Rimska keramika u i jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd, 1981, 101–102, sud sa dve drške – tip 6; T. 104/7.
- 8 Љубица Зотовић, Часлав Јордовић, *Viminacium*. Некропола „Више гробаља“, Београд, 1990, 60, Г–72, Т. XIII, 7.
- 9 Захвалност дугујем др Данилу Бабичу, редовном професору Рударско-геолошког факултета у Београду, који је извршио микроскопску анализу камена.
- 10 Ивана Поповић, *Прстење*. Римски накит у Народном музеју у Београду, Београд, 1992, 10–11.
- 11 Ивана Поповић, *н. д.*, 35, кат. 55.

са представом главе Медузе.¹² Још један прстен са непознатог места налаза израђен је од злата и има гему од опала светло и тамноплаве боје, са раскуцаним раменима и са урезаним линијама.¹³ Сви примерци су датовани у III–IV век. Слични примерци, израђени од бронзе, додуше без раскуцаних рамена, регистровани су у Ушћу код Обреновца, са гемом од плавог камена и са представом зеца (III–IV век), као и у Ритопеку (Castra Tricornia), са гемом исте боје и са представом ловца који носи зеца (III век).¹⁴

3. Прстен (Т. II/ сл. 3) (НМЧ А II/18 – пречник главе: 1,1 x 1,2 cm; пречник карике: 0,2 cm; тежина: 3,91gr)

Бронзани прстен са делимично очуваном узаном кариком кружног пресека, незнатно проширеном на рамену, са урезаним плитким, хоризонталним канелурама. Глава је наглашена, у облику кружне плочице, украшена зооморфном представом (глава јежа?) и низом тачкастих убода по периферији.

Овај прстен се може одредити у тип IV по класификацији Иване Поповић и датује се у III–IV век.¹⁵ Овакав тип прстена проналазимо у колекцији Д. Стојадиновића из Ландола код Смедерева, који највероватније потиче са касноантичке некрополе.¹⁶ Реч је о четири комада са различитим предстама: птица која се гнезди испред стубастог олтара, приказ брода (?) са прамцем у облику змије или птице (уочавају се три попрсја), предста војника који стоји на колима или на трибуналу, а на последњем се налази дворедни натпис VIV/AT (?), фланкиран са два копља.¹⁷ Нашем примерку је сличан и прстен са непознатог налазишта, са схематизованом људском фигуром која седи и која у крилима држи извесни предмет.¹⁸ Блиску типолошку аналогију за наш примерак налазимо у Новим Бановцима (Vurgeneae), одакле потиче примерак са сумарно представљеним стојећим фигурама, генерално одређен у IV век.¹⁹

12 | Ивана Поповић, *н. д.*, 35, кат. 56.

13 | Ивана Поповић, *н. д.*, 35, кат. 57.

14 | Бисенија Петровић, *Накит*, у: *Античка бронза Сингидунума*, Београд, 1997, 118, кат. 102–103.

15 | Ивана Поповић, *н. д.*, 11.

16 | Александар Јовановић, *Прилози познавању античке прошлости смедеревског краја*, Смедеревски зборник 1, Смедерево, 2006, 24.

17 | Александар Јовановић, *н. д.*, 24–25, слика 2, 3, 4, 5.

18 | Ивана Поповић, *н. д.*, 53, кат. 119.

19 | Бисенија Петровић, *н. д.*, 120, кат. 109.

Новац²⁰

Новац је опредељен према RIC = Roman Imperial Coinage, I–IX, London, 1923.

4. Максимијан Даја (305–310) Т.III/ сл. 4

НМЧ Инв. бр. Н 189
24 mm, 3,72 gr, RIC VI, p. 483, No 222b, Siscia, касна 311. година
Av. IMP MAXIMINVS P F AVG. Овенчена глава цара, надесно.
Rv. IOVI C-ONS-ERVATORI /SIS/. Јупитер стоји фронтално, глава му је окренута налево, а хламида пребачена преко рамена. Држи муњу у десној руци, а лева му је ослоњена на скиптар. Крај леве ноге је орао.

5. Константин I (306–337) Т.III/ сл. 5

НМЧ Инв. бр. Н 190
22 mm, 2,54 gr. Нема сачуван одсечак са ковницом. Упореди: RIC VI, p. 485, No 232b, Siscia. Рана 313. година.
Av. IMP CONSTANTINVS P F ŠAVGĀ. Овенчена глава цара, надесно. Rv. IOVI CONSERVATORI AVGG N. Јупитер стоји налево, држи скиптар и Викторију на глобу. Испред њега, на земљи, орао држи венац.

6. Константин I (306–337) Т.III/ сл. 6

НМЧ Инв. бр. Н 191
23 mm, 3,20 gr, RIC VI, p. 484, No 232b, Siscia, рана 313. година
Av. IMP CONSTANTINVS P F ŠAVGĀ. Овенчена глава цара, надесно.
Rv. IOVI CON-SERVATORI AVGG NN-/SIS/ В. Јупитер стоји налево, држи скиптар и Викторију на глобу. Испред њега, на земљи, орао држи венац. Перфорација на десној страни.

7. Лициније (308–324) Т.III/ сл. 7

НМЧ Инв. бр. Н 192
20 mm, 2,42 gr, RIC VI, p. 484, No 229a, Siscia, рана 313. година
Av. ŠIMPĀ LIC LICINIVS P F AVG. Овенчена глава цара, надесно.
Rv. IOVI CON-SERVATORI - /SIS/ E. Јупитер стоји налево, држи скиптар и Викторију на глобу. Испред њега, на земљи, орао држи венац.

8. Лициније (308–324) Т.III/ сл. 8

НМЧ Инв. бр. Н 193
23 mm, 3,14 gr, RIC VI, p. 484, No 232a, Siscia, рана 313. година
Av. IMP ŠLIC LICINIVS P F AVGĀ. Овенчена глава цара, надесно.
Rv. I CON-SERVATORI /SIS/ A. Јупитер стоји налево, држи скиптар и Викторију на глобу. На земљи, поред њега, орао држи венац. Секундарно начињена кружна перфорација.

²⁰ Захваљујем Адаму Црнобрњи, археологу Музеја града Београда, на помоћи приликом опредељивања новца.

*

О траговима живота у античко и касноантичко доба на територији данашњег града Чачка сведоче открића остатака архитектуре, некропола, као и случајни и појединачни покретни налази. Током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века вршена су истраживања већег обима која су дала драгоцене податке о античкој прошлости на овим просторима.²¹ Западна периферија савременог града била је веома насељена у периоду антике, чему су погодиле географске и хидрографске одлике терена.

На територији Бељине вршена су најпре истраживања мањег обима током 1980–1982. године, када су откривене мање терме и једна грађевина (делимично), опредељена као економска зграда, које су највероватније припадале мањем пољском имању (*villa rustica*), површине око 0,7 ha.²² Источно од овог комплекса, код данашње цркве Успенија Пресвете Богородице, у периоду 2001–2007. године, истражена је већа касноантичка некропола са старијим насеобинским хоризонтом, оквирно датованим у раздобље II–III века, који хронолошки одговарају хоризонту који је претходио изградњи терми у Бељини.²³ Некропола у Бељини била је биритуална, са остацима спаљених и скелетно сахрањених покојника у различитим гробним конструкцијама.²⁴ Истражени су 51 гроб спаљених и 20 гробова скелетно сахрањених покојника. И код једних и код других покојника регистровано је полагање гробних прилога – делова ношњи, накита, алата, новца или стаклених или керамичких посуда.²⁵ Керамички пехари су као гробни прилози откривени у скелетним (гроб бр. 1, 2, 376, 42, 59, 64, 65 и 67), као и у спаљеним гробовима (гроб бр. 8, 11, 27, 34, 39, 40 и 49). Скелетни гробови бр. 2 и бр. 59, као гробне прилоге имају готово исте керамичке пехаре, благо разгнута обода, крушкasto заобљеног реципијента, ниске прстенасте стопе и две наспрамне тракасте дршке које не прелазе висину обода.²⁶ У скелетном гробу бр. 42 и спаљеном гробу бр. 51 нађени су пехари приближно исте висине, са три равномерно распоређене дршке, различите фактуре и боје печења. Пехар из гроба бр. 42 је наранџаст, споља жућкasto–мрко глеђосан, док је пехар из гроба бр. 11 тамносиве боје.²⁷ Пехари из гробова бр. 1, 27, 34, 376 имају сличне

21 Видети: Радослав Прокић, *Римске терме у Чачку*, Рашка баштина I, 1975, 167–178; Милоје Васић, *Римске терме у Бељини*, ЗНМЧ XIII, Чачак, 1983, 5–16; *Касноантичка налазишта у Чачку и околини*, Богородица Градачка у историји српског народа, Научни скуп, (ур. Милован Вуловић), Београд, 1993, 9–17; Татјана Цвјетићанин, н. д., 103–119; Снежана Ферјанчић, Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римски епиграфски споменици Чачка и околине*, Чачак, 2008; Александра Гојгић, *Римско стакло из Чачка и околине*, ЗНМЧ XXXVIII, Чачак, 2008, 23–63.

22 Милоје Васић, н. д., 6.

23 Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, н. д., 10.

24 Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, н. д., 12.

25 Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, н. д., 13–15.

26 Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, н. д., 43, 56, кат. 64, 103.

27 Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, н. д., 55–56, кат. 102, 105.

технолошке и морфолошке карактеристике – косо разгнут обод, биконичи трбух и пуно моделоване стопе, а израђени су од глине, окер-норанцасте, сиве и сиво-мрке боје печења.²⁸

Када је реч о прстењу у гробовима касноантичке некрополе у Бељини, само је један бронзани прстен са четвртастом главом са утиснутом кружницом нађен у скелетном гробу (гроб бр. 24).²⁹ У гробу са спаљеним покојником (гроб бр. 26) пронађен је сребрни прстен са крстообразним орнаментом начињеним од четири мала троугла.³⁰ Као гробни прилог у остави металних предмета пронађен је и сребрни масивни прстен, са овалним лежиштем на глави за камен који недостаје.³¹ У гробу бр. 56 са спаљеним покојником пронађен је сребрни прстен са делимично очуваном плочастом главом.³²

Исти типови новца, као наши примерци из збирке, пронађени су и на овој касноантичкој некрополи: у гробу бр. 40 спаљеног покојника прилог је био новац Максимијана Даје као цезара (305–310)³³, док је у гробу бр. 7, такође спаљеног покојника, пронађен бронзани новац Константина I (306–337)³⁴ и Лицинија (308–324).³⁵ Један бронзани новчић Константина I пронађен је у слоју шута уз јужни профил ископа из 2002. године.³⁶

На основу компарације гробних налаза са касноантичком некрополом код цркве Успенија Пресвете Богородице у Бељини са случајним налазима откривеним приликом копања канализационог рова на имању Богосава Петровића у Бељини, са леве стране пута Чачак – Овчар Бања, може се закључити да је реч о хомогеној групи налаза. Случајни налази са поменутог имања временски и просторно се могу везати за простор касноантичке некрополе формиране у близини античког насеља које је, судећи према налазима, постојало од II до IV века. О социјалном статусу њених становника, веровању и гробном ритусу, најбоље сведоче њихови скелетни остаци и пронађени предмети.

Accidental Findings on the Late Classical Necropolis in Beljina

Traces of life in Classical and Late Classical Period on the territory of today's town Cacak are testified by discoveries of architecture remains, necropolis, as well as accidental and individual movable findings. In Classical and numismatic collection

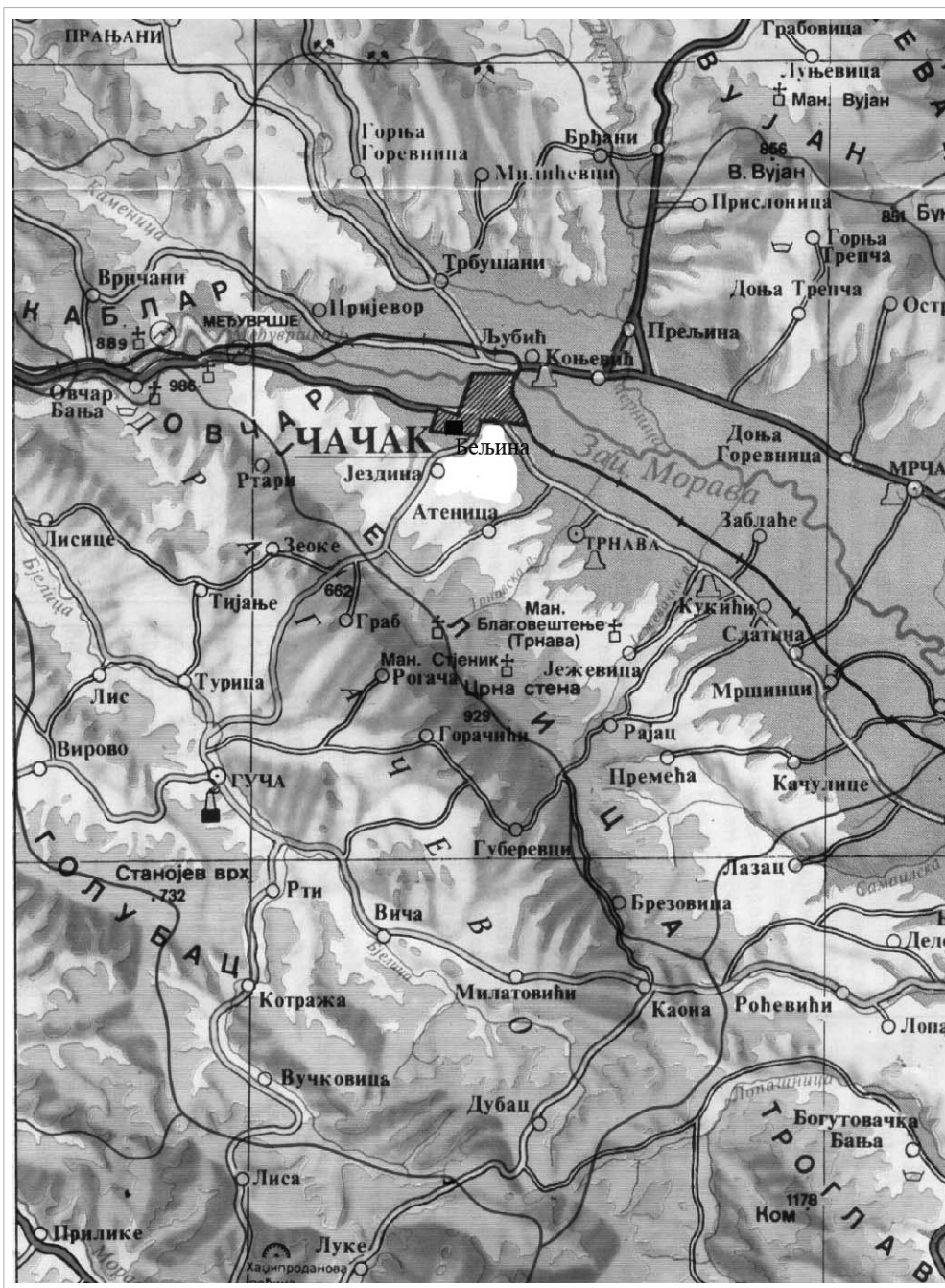
28	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 42, 45, 52, кат. 63, 72, 92, 93.
29	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 55, кат. 100.
30	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 33, кат. 36.
31	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 61, кат. 118.
32	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 33, кат. 34.
33	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 72, кат. 150.
34	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 73, кат. 152.
35	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 73, кат. 153.
36	Катарина Дмитровић, Дејан Радичевић, <i>н. д.</i> , 72, кат. 151.

of the National Museum there are objects which belong to devastated late Classical necropolis from the settlement Beljina which is situated on the west outskirts of Cacak. The findings were accidentally discovered in 1957 when digging trenches for sewerage system on the estate of Bogosav Petrovic on the left side of the road Cacak – Ovcara Banja. A silver and bronze rings, ceramic cup, one bronze coin Maximijan Daja (305-310) and two bronze coins of Constantine I (306–337) and Licinije (308-324) were given as presents to the Museum. Movable findings can be dated to the end of III and the beginning of IV century. In the south-west of this estate, near today's church of Assumption of Saint God Mother, in the period 2001–2007, a bigger late Classical necropolis was researched. By comparing of grave findings from both finds it can be concluded that it is a homogenous group of findings. Accidental findings from this paper can be connected in time and space with the space of late classical necropolis, formed in the vicinity of Classical settlement, which, according to the findings, existed from II to IV century, and the social status of its inhabitants, beliefs and grave contents can be studied on the basis of their skeleton remains and found objects.

Aleksandra GOJGIC

Trouvailles occasionnelles de l'emplacement de la nécropole de la période antique-tardive à Beljina

Des vestiges de l'existence durant la période antique et la période antique-tardive sur le territoire de la ville de Cacak d'aujourd'hui témoignent les découvertes des restes d'architecture, une nécropole, ainsi que des trouvailles mobiles autant occasionnelles que partielles. Dans la collection antique et numismatique du Musée national de Cacak se trouvent des objets qui appartiennent à la nécropole de la période antique-tardive dévastée de l'agglomération de Beljina, qui est située sur la périphérie occidentale de Cacak. Les trouvailles furent mises au jour par hasard en 1957, découvertes lors du creusement d'un fossé pour l'installation du réseau des égouts sur le domaine de Bogosav Petrovic sur le côté gauche de la route Cacak-Ovcara Banja. Dans le musée parvinrent en provenance de l'emplacement de la nécropole par l'intermédiaire de dons une bague en argent et en bronze, une coupe en céramique, une pièce de monnaie en bronze de Maximin Daia (305-310) et deux pièces de monnaie de Constantin 1er (306-337) et aussi de Licinius (308-324). Les trouvailles mobiles peuvent être datées à la fin du IIIème et au début du IVème siècle. Au sud-ouest du domaine mentionné, près de l'église de l'Ascension de la Sacro-sainte Vierge d'aujourd'hui, durant la période 2001-2007, fut explorée une assez grande nécropole de la période antique-tardive. Par comparaison des trouvailles sépulcrales provenant des deux lieux de découverte, on peut conclure qu'il s'agit d'un groupe homogène de trouvailles. Les trouvailles occasionnelles de cette étude peuvent se lier suivant l'époque et l'espace à l'emplacement de la nécropole de la période antique-tardive, formée à proximité de la cité antique qui, au jugé des trouvailles, exista du IIème au IVème siècle, et du statut social de ses habitants, des croyances et du rite sépulcral témoignent le mieux leurs restes squelettiques et les objets trouvés.

Табла I- Карта са положајем локалитете

Сл. 1.

Сл. 2.

Сл. 3.

Табла II
(Фотографије: Марко Бојовић, Народни музеј – Чачак)

Сл. 4.

Сл. 5.

Сл. 6.

Сл. 7.

Сл. 8.

Табла III
(Фотографије: Марко Бојовић, Народни музеј – Чачак)